

บทที่ ๒

ประวัติและพัฒนากการของพระเครื่องในสังคมไทย

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่ต้องการศึกษา ได้แก่ มูลเหตุของการเกิดพระเครื่อง พัฒนาการของพระเครื่อง พระเครื่องในฐานะอุทกเจดีย์ ความเชื่อเรื่องพระเครื่องในสังคมไทย และความกลมกลืนความเชื่อระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาฮินดู มีรายละเอียดที่จะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๑ เหตุของการกำเนิดพระเครื่อง

๒.๑.๑ ความหมายของพระเครื่อง

วัตถุมงคลที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ส่วนหนึ่ง หมายถึง พระเครื่อง เพราะเห็นว่าเป็นคำที่ไพเราะ เหมาะสม และถือว่าการเกิดพระเครื่องเป็นการนำเอาสิ่งที่เป็นพุทธรูป เข้าผสมผสานกับความเชื่อที่เป็นไสยขาว ทำให้กลายเป็นวัตถุลำเร็จรูป ที่รวมของบรรดาของขลังทั้งมวลให้อยู่ในวัตถุเดียวกัน^๑ วัตถุมงคลเป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใหม่ในช่วง หลังปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ลงมา เพราะตรวจสอบตามหนังสือที่พิมพ์ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๐ จะไม่พบคำว่า วัตถุมงคลเลย จะมีแต่คำว่าเครื่องรางของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพิมพ์ หรือคำว่ามงคลเฉย ๆ จะพบคำว่าวัตถุมงคลในสิ่งพิมพ์ ระหว่างในช่วง ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จนถึงปัจจุบันเป็นจำนวนมาก โดยจะให้ความหมายทั้งที่เป็นคำเรียกแทนพระเครื่องอย่างเดียว และในความหมายรวมถึง เครื่องรางของขลังทุกชนิดที่มีอยู่^๒ วัตถุมงคลเครื่องราง พระเครื่อง หมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่ถือเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตรายเดิมเรียกว่า พระพิมพ์ โดยจะหมายรวมถึง เหรียญพระเกจิอาจารย์ต่าง ๆ ผู้มีวัตรปฏิบัติเป็นที่เคารพศรัทธาของ คนทั่วไป ที่จัดสร้างด้วยวัสดุต่าง ๆ เช่น ชินผง และวุ้น เป็นต้น โดยการสร้างอาจมี

^๑ เสรี เสริฐสนธิ, ศึกษาพระพิมพ์ กรุดินเผากรุณาณูน, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^๒ สมเด็จ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปสำคัญ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๑๕), หน้า ๓๒.

จุดประสงค์ ต่าง ๆ กันออกไป เครื่องราง หมายถึง ของที่นับถือว่าป้องกันอันตราย เป็นของที่มนุษย์สร้างขึ้น และเชื่อว่ามีฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สามารถคลั่งคลำให้เกิดสิ่งที่ต้องการได้ เช่น ความอยู่ยงคงกระพัน มีเสน่ห์มีโชคลาภ แคล้วคลาด เป็นต้น โดยบางครั้งจะหมายรวมถึงของศักดิ์สิทธิ์ที่ห่อแล้วนำไปวางตรงปากท่อยามสงฆ์พระสงฆ์ แต่มีบางท่านหมายรวมเอาวัตถุต่าง ๆ ที่หายาก นิยมกันว่าเป็นของกายสิทธิ์ เช่น เหล็กไหล ไขทองแดง เป็นต้นว่า เป็นเครื่องรางด้วย^๓

“วัตถุมงคล” (Mangalavatthu) amulet, talisman ; fetish ; luck piece ; charm ; good luck charm วัตถุมงคล ได้แก่ เครื่องราง และหรือยันต์, สิ่งที่คนนับถือโดยปราศจากเหตุผล, เหริยณานาโชก, เครื่องราง ของขลัง และสิ่งที่น่าโชคศิมาให้ดังนั้น วัตถุมงคลในความหมายของพระราชวรมุนี จึงมีความหมายที่ครอบคลุมทั้ง พระเครื่อง และเครื่องรางของขลังทุกชนิด อย่างไรก็ตาม ในวงการพระเครื่อง ซึ่งประกอบด้วยศูนย์พระเครื่องต่าง ๆ และบุคคล ผู้นิยมสะสมพระเครื่องต่าง เข้าใจตรงกันว่า วัตถุมงคลหมายรวมถึงพระเครื่องและเครื่องราง ของขลังทุกชนิด ทั้งที่เป็นของเกิดขึ้นเอง มีเองโดยธรรมชาติ ของโบราณเก่าแก่ที่มีผู้สร้างบรรจุไว้ตามกรุต่าง ๆ และของที่สร้างปลุกเสกขึ้น ใหม่เพื่อเป็นของชำร่วยสมนาคุณแลกเปลี่ยนซื้อขายตามที่ปรากฏทางสื่อมวลชนและศูนย์พระเครื่อง ทัวไปในความหมายที่แท้จริง ของสังคมพระเครื่องปัจจุบันจะเรียกพระเครื่องเฉพาะ ประติมากรรม รูปเปรียบขนาดจิ๋วของบุคคล เช่น พระพุทธรเจ้า พระสงฆ์และเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งเท่านั้น ส่วนรูปแบบอย่างอื่นจะเรียกว่าของขลังทั้งสิ้น ดังนั้น คำว่าวัตถุมงคล หมายถึง สิ่งของทั้งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและสิ่งของที่มนุษย์ ได้สร้างขึ้นตามความเชื่อว่าจะเป็นเหตุ นำมาซึ่งความสุขความเจริญ ความเป็นสิริมงคล โชคลาภ หรือเป็นเครื่องป้องกันอันตรายต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ พระเครื่อง เครื่องรางและของขลังแต่ละชนิด^๔

๒.๑.๒ ประเภทของพระเครื่อง

พระเครื่องมีอยู่หลายประเภทเป็นจำนวนมาก ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะจำแนก เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

^๓ น. ณ ปากน้ำ, พระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

^๔ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล, พุทธศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๐), หน้า ๑๒.

ก) ประเภทเกิดขึ้นเอง หรือมีเป็นโดยธรรมชาติ เป็นวัตถุมงคลที่ได้มาจากธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติไม่มีการสรรค์สร้าง ซึ่งถือว่ามีดีในตัวและเทวดารักษา สิ่งนั้น ได้แก่ เหล็กไหล คดต่าง ๆ เขากวางคุดเขี้ยวหมูตัน เขี้ยวเสือกตวง เถาวัลย์ เป็นต้น^๕

ข) ส่วนประเภทที่มนุษย์ปรุงแต่งสร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้นจำแนกตามวัสดุ ได้ ๔ ประเภท ได้แก่

๑) ประเภทเนื้อดิน

สร้างจากองค์ประกอบที่เป็นดินเป็นหลัก เช่น พระพิมพ์ หรือพระเครื่องที่ค้นพบจากกรุต่าง ๆ ในสมัยโบราณ เช่น พระซุ้มกอ พระกำแพงทุ่งเศรษฐี พระนางพญาแสนห่ม เป็นต้น

๒) ประเภทเนื้อผง

สร้างจากผงปูนเปลือกหอยผสมกับผงอิทธิเจ เกสรดอกไม้ บูชาพระ หรือผลใบลาน เป็นต้น ที่เผาไฟเป็นถ้ำถ่านกับวัสดุอย่างอื่น เช่น พระสมเด็จวัดระฆัง วัดบางขุนพรหม และ วัดเกษไชโย เป็นต้น

๓) ประเภทเนื้อหิน

สร้างจากโลหะธาตุต่าง ๆ เช่น ชินเงิน ชินตะกั่ว นวโลหะ ตลอดจนทองคำ สำริด เงิน นาค ทองแดง เป็นต้น ตามสูตรการเล่นแร่แปรธาตุต่าง ๆ เช่น พระท่ากระดาน พระร่วงหลังรางปืน พระลีลาวังหิน เป็นต้น

๔) ประเภทเขี้ยวกระดูก

สร้างจากอวัยวะของสัตว์ต่าง ตลอดจนไม้ เมล็ดพันธุ์พืช เปลือกไม้ต่าง ๆ นำมาแกะสลักอีกชั้นหนึ่ง เช่น สิงห์ เสือ หมากรูย ลูกประคำ เป็นต้น นอกจากแบ่งเป็นประเภทย่อ ๆ ดังกล่าวแล้ว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า พระเครื่องหมายถึง วัตถุมงคลที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ หรือเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกองค์ใดองค์หนึ่งเท่านั้น โดยสร้างขึ้นมาจากวัตถุที่มีตามธรรมชาติหรือโลหะ เป็นต้น

^๕ ธนพันธ์ เมธาพิทักษ์, พระพุทธทศปฐมาภิธานเรื่องความเป็นมา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

๒.๒ พัฒนาการของพระเครื่อง

เพื่อให้เห็นความชัดเจนของพัฒนาการของวัตถุมงคลยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้แบ่งการพัฒนารูปแบบของวัตถุมงคลออกเป็นยุคสมัยต่าง มีรายละเอียด ดังนี้

๒.๒.๑ การพัฒนาการของพระเครื่องในยุคแรก

พระเครื่องเป็นของที่เกิดขึ้นใหม่ มีอายุไม่เกินสมัยรัตนโกสินทร์ ในขณะที่พระพิมพ์นั้น มีอายุเก่าแก่ มาตั้งแต่สมัยทวารวดี หรือศรีวิชัยแล้ว ปัจจุบันนี้ พอพูดถึงพระเครื่องก็ มักจะรวมเอาพระพิมพ์ ไปด้วย และดูเหมือนว่า พระพิมพ์ทุกยุคทุกสมัยที่มีมาในอดีต ได้ถูกจัดให้เป็นพระเครื่อง ไปหมดแล้ว ยังมีเพียงนักวิชาการทางโบราณคดีเท่านั้น ที่ยังเรียกว่า พระพิมพ์ เพื่อให้มองเห็นความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ระหว่างพระเครื่องกับพระพิมพ์ เช่น ในด้านวัตถุประสงค์ ความเชื่อ เป็นต้น เพราะฉะนั้นนักวิชาการเหล่านี้ เห็นว่า คำว่า พระเครื่อง นั้นถูกกำหนดให้เรียกกัน ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง

ส่วนพระพิมพ์นั้น ในสมัยที่มีการสร้างกัน ก็ไม่ปรากฏว่าเรียกว่าอย่างไร แต่ที่เรียกว่าพระพิมพ์ ก็เพราะมักจะพบพระพิมพ์เหล่านั้นพร้อมด้วยแม่พิมพ์ ในกรุต่าง ๆ และใช้ เรียกมาก่อน คำว่า พระเครื่อง ด้วย ส่วนในปัจจุบันผู้วิจัยสังเกต เห็นว่าบรรดาผู้ที่มีความเชื่อ และความนิยมในพระเครื่อง รวมพุทธศาสนิกชนทั้งหลายทั่วไป เมื่อพูดถึงพระเครื่องแล้ว จะมีความเห็นตรงกันว่าหมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็กๆ อาจจะเป็น พระผิง พระกริ่ง หรือ เหรียญของพระเกจิอาจารย์ต่างๆ จะไม่มีการแบ่งแยกว่า นี่เป็นพระพิมพ์ นี่เป็นพระเครื่อง เมื่อพูด ถึงพระเครื่องก็ครอบคลุมไปทั้งหมด คือ ทั้งพระพิมพ์และพระเครื่อง รวมทั้งเหรียญของคณาจารย์ ต่าง ๆ ด้วย ความหมายของพระเครื่องที่ใช้ เรียกกันในปัจจุบันนี้ น่าจะมาจากคำว่า เครื่องราง ของขลัง เพราะเป็นคำที่ใช้ควบคู่ มากับสังคมไทยตั้งแต่โบราณแล้ว

เครื่องรางของขลังนั้นเป็น ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ การใช้เวทมนตร์คาถาเพื่อป้องกันอันตรายอันเกิดจากการกระทำของสิ่ง นอกเหนือธรรมชาติหรืออันตรายต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ซึ่งพื้นฐานเดิมของสังคม ไทยก็มีความเชื่อใน เรื่องเครื่องรางของขลังอยู่แล้ว เมื่อมานับถือพระเครื่อง จึงทำให้มีความเชื่อ โน้มเอียงไปในแบบฉบับของเครื่องรางของขลังในที่สุด คือ เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีฤทธานุภาพ สามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้ ด้วยอำนาจของ

พระเครื่องที่เรา เรียกว่า พุทธคุณ เป็นต้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ตรงกับคำสั่งสอนตามหลักพุทธศาสนา แต่ชาวพุทธปัจจุบันก็ยังคงมีความเชื่อ ในเรื่องอยู่เป็นจำนวนมาก

๒.๒.๒ การพัฒนาการของพระเครื่องในยุคหลัง

ในสังคมไทยนั้น การนำเอาพระพิมพ์มาเป็นเครื่องราง หรือพระเครื่องนี้ เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นทีหลัง เพราะในสมัยสุโขทัย หรือแม้แต่ในสมัยอยุธยา ก็ไม่ปรากฏว่า มีความเชื่อเรื่องพระเครื่อง แต่อย่างใดจะมีก็แต่ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เช่น ผ้ายันต์ ผ้าประเจียด ตะกรุด เป็นต้น ซึ่งก็มีความเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้ สามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้ เช่น ยิงไม่ออก ฟันเข้า อยู่ยงคงกระพัน เป็นต้น ความเชื่อเรื่อง พระเครื่อง เป็นสิ่งที่ ไม่พบเห็นในสังคมไทย สมัยอยุธยา และก็ไม่แน่ว่าจะมีในสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น^๖ ด้วยท่านมีความเห็นว่าจะมีความเชื่อเรื่อง พระเครื่องเกิดขึ้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ลงมา เพราะสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ปรากฏว่ามีแล้ว^๗ เพราะว่า สมัยก่อนที่จะมีพระเครื่องนั้น คนไทยไม่นิยมเอา พระพุทธรูปเข้าบ้าน เพราะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่บริสุทธิ์ควรอยู่ที่วัด ไม่ใช่ในบ้านเรือน การนำเข้ามา อาจทำให้เป็นอัมภมฺลได้^๘ นี่ทำให้ได้เห็นว่าคนในสมัยก่อนนั้น แบ่งแยกระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งที่เป็นสาธารณะออกจากกัน เพราะว่า จากการขุดค้นและสำรวจทางโบราณคดี ในสมัยก่อน กรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นไป ไม่ปรากฏว่า มีวัตถุศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณที่อยู่อาศัยของบุคคลธรรมดาสามัญ

แม้แต่บริเวณพระราชวังเองก็ไม่มี ยกเว้น พระราชวังที่มีวัดอยู่ด้วย ในทางตรงกันข้าม วัตถุศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระพุทธรูป พระพิมพ์ เป็นต้น มักจะพบในบริเวณวัด, พระเจดีย์ หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เช่น ถ้า ศาลเจ้า เป็นต้น จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิด เพราะได้รับ อิทธิพลแนวคิดใหม่ ๆ จากตะวันตก ด้วยว่ารัชกาลที่ ๔ พระองค์เองก็ทรงเป็นผู้ที่มีความรู้ ทรงเป็นผู้ทันสมัย ทรงรอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ จนพระองค์ได้รับการยกย่อง จากคนไทยทั่วประเทศ ในฐานะทรงเป็น พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย

^๖ ศรีศักร วัลลิโภดม, พระเครื่องในเมืองสยาม, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

^๗ ศรีศักร วัลลิโภดม, พระเครื่องในเมืองสยาม, หน้า ๕

พระองค์ทรงอธิบาย เรื่องต่าง ๆ เป็นระบบเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น ทางอธิบาย เรื่องปาฏิหาริย์ของพระบรมธาตุว่า เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ในยุคสมัยนี้เอง ที่มีการนำเอาพระพุทธรูปหรือพระพิมพ์ต่าง ๆ เข้าวัง หรือบ้าน เพื่อประดิษฐานไว้เป็นที่เคารพบูชา และเนื่องจากพระพุทธรูปหรือพระพิมพ์ ในสมัยนี้ เป็นของเก่า ที่ขุดได้จากโบราณสถานต่าง ๆ ในระยะนี้เองจึงทำให้เกิดความนิยมในเรื่องการสะสม ของเก่า กันขึ้น ดังนั้น จึงทำให้เกิดการขุดค้นกรุพระเจดีย์ร้างและโบสถ์ตลอดจนโบราณสถานต่าง ๆ กันอย่างแพร่หลาย มีทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ก็เพื่อที่จะได้พระพุทธรูปบูชา และสิ่งที่แสวงหากันมากที่สุดก็คือ พระพิมพ์ หรือพระเครื่องนั่นเอง เพราะในสมัยนี้เข้าใจว่าพระพิมพ์นั้น ได้ถูกกำหนดให้เป็นพระเครื่องไปแล้ว ในการอุปโลกน์พระพิมพ์ให้เป็นพระเครื่องนั้น ก็เพราะในช่วงเวลานั้นได้เกิดความนิยมในพระเครื่องขึ้นมา^๔

พระเครื่อง คือ ดันกำเนิดของพระเครื่อง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการทำให้สังคมไทยมีความเชื่อในลักษณะของ “พระเครื่อง” และสร้างพระเครื่องหลาย ๆ รูปแบบนั้นน่าจะ ได้แก่ “พระเครื่อง” โดยที่พระเครื่องนี้มีพุทธคุณ ในด้านต่าง ๆ ตามคำเลื่องลือกัน เช่น สร้างความเมตตา มหานิยม อยู่ยงคงกระพัน และทำให้ ผู้มีอยู่ในครอบครองมีความเจริญก้าวหน้า มีความสุขสมบูรณ์ เป็นต้น ซึ่งต้องตามลักษณะนิสัย คนไทย ที่มีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้เป็นพื้นอยู่แล้ว จึงทำให้เกิดความนิยมในพระเครื่องขึ้นมาในหมู่ พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้โดยไม่ยากนัก อันนำไปสู่การสร้างพระเครื่อง และพระเครื่องรูปแบบ ต่าง ๆ มากมาย อย่างเช่นในปัจจุบัน พระเครื่องนั้น เป็นผลผลิตของระบบความเชื่อในลัทธิตันตริก หรือมนตรยานของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ที่มีความเจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายอยู่ในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่สมัยลพบุรีลงมา และในสมัยนี้เองเป็นระยะเวลาที่อาณาจักรขอมรุ่งเรือง ทั้งทางด้านอาณาจักรและศาสนาจักร อันหมายถึงพุทธศาสนาแบบมหายาน โดยเฉพาะลัทธิตันตริก ที่มีความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับโลกียสุข มุ่งเน้นในเรื่องไสยศาสตร์ เช่น คาถาอาคม มนต์ลี้ลับต่าง ๆ มุ่งสนองความต้องการที่เป็นเรื่องของโลกปัจจุบัน มิได้มุ่งเน้นในเรื่อง

^๔ ประชุม กาญจนวัฒน์, ภาพพระเครื่องเล่ม ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์, ๒๕๓๖), หน้า

ความหลุดพ้นจากกิเลสเหมือน พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ดังนี้ เรื่องไสยศาสตร์ จึงยังคงอยู่ควบคู่กับความเชื่อในพุทธศาสนา โดยตลอด จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้^๕

พระกริ่งองค์นี้เองที่ทำให้เกิดความนิยมในเรื่องพระกริ่งในสังคมไทย จนทำให้เกิดการสร้างพระกริ่งแบบไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ในสมัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร ในนาม “พระกริ่งปวเรศ” ตามพระนามขององค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร พระองค์ ทรงมีความรอบรู้และมีความเชี่ยวชาญในคัมภีร์ศาสตร์ต่าง ๆ และทรงเคร่งครัดในการปฏิบัติ จนเป็นที่ยอมรับและเคารพศรัทธาของคนทั่วไป ทั้งได้รับความเลื่อมใสจากเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ในประเทศไทยและประเทศกัมพูชาด้วย พร้อมทั้งพระเถระผู้ใหญ่ทั้งหลาย จึงพร้อมใจกันอาราธนา พระองค์ให้ทรงสร้างพระกริ่ง เหมือนอย่าง que พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ได้ทรงสร้างมาแล้วในอดีต พระองค์จึงได้ทรงสร้าง “พระกริ่งปวเรศ” ขึ้นมาเป็นที่เคารพบูชาสักการะและเป็น ที่เลื่องลือในด้านพุทธคุณ ค้ำครองป้องกันภัย บันดาลให้มีความสุขความเจริญ เป็นต้น

นอกจากสามารถนำเข้าบ้านได้แล้ว ยังกลายเป็นศิลปวัตถุอันมีค่าควรแก่การสะสมอีกด้วย ดังนั้น ชนชั้นเจ้านายและพวกพ่อค้าคหบดีทั้งหลายจึงนิยมการสะสมของเก่ากันอย่างแพร่หลาย ส่วนพระพิมพ์ ซึ่งเป็นของที่พบควบคู่ไปกับพระพุทธรูปบูชาในกรุต่าง ๆ นั้น ในชั้นแรก ๆ จัดเป็นของที่ไม่มีราค่างวด แต่ต่อมาอันเนื่องด้วยอิทธิพลของพระกริ่งที่คนนับถือเป็นเครื่องรางของขลังกันอย่างแพร่หลาย พระพิมพ์เหล่านั้นก็เลยกลายเป็นพระเครื่องที่มีราค่างวดไปในสายตาของเกจิอาจารย์ผู้มีความรอบรู้ในเครื่องรางของขลัง และพระพิมพ์รุ่นแรก ๆ ที่ถือกันว่าเป็นพระเครื่อง ก็คือ พระรอด และพระลำพูน ที่พบในทางภาคเหนือ รวมทั้งพระพิมพ์ที่พบในเมืองลพบุรี ซึ่งที่นิยมกันมากก็คือ พระหูยาน พระนารายณ์ทรงปืน และพระพิมพ์ที่ค้นพบตามกรุต่าง ๆ ส่วนมากจะอยู่ในภาคเหนือและภาคกลาง เช่น พระกำแพงซุ้มกอ พระผงสุพรรณ เป็นต้น ซึ่งส่วนมากแล้วเป็นพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นตามคติความเชื่อของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

^๕ พระมหาเจดิก เจริญรัมย์, “พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษากรณีพรรณสนะของนักวิชาการพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑).

ดังนั้น เราจึงสรุปความได้ว่า มูลเหตุกำเนิดของพระเครื่องนั้น ถ้ากล่าวในแง่ของการเกิดขึ้น ได้ชัดเจนที่สุด ก็คือในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของพระกริ่ง ในยุคของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร ที่กล่าวมาแล้ว แต่ถ้าจะกล่าวในแง่ของการยอมรับ พระพิมพ์ในสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่รุ่นแรก ๆ ลงมาว่า เป็น “พระเครื่อง” ด้วย กำเนิดพระเครื่องก็มี มานานแล้ว นับเป็น ๑,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว ตามตำนานการสร้างพระพิมพ์ที่ขุดพบที่กรุวัด พระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร นั้น บอกว่า พระพิมพ์หรือพระเครื่องที่กรุวัดพระบรมธาตุ และกรุอื่น ๆ ในจังหวัด กำแพงเพชร พิชณุโลก พิษณุโลก และสุพรรณบุรี นั้น ตามตำนานบอกว่า ฤๅษี ๑๑ คน ซึ่งทรงฤทธาานุภาพมาก ได้สร้างถวายแด่พระยาศรีธรรมมาโสกราช และบรรจุไว้ในกรุพระเจดีย์ และถ้ำต่าง ๆ จนต่อมาได้มีการขุดค้นพบกรุพระพิมพ์และตำนานการสร้างพระพิมพ์ ดังกล่าวแล้ว ซึ่งในเรื่องประวัติความเป็นมาและกำเนิดของพระเครื่องนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจต่อไป

๒.๓ พระเครื่องในฐานะที่เป็นอุทกเทสิกเจดีย์^{๙๙}

เพื่อเป็นที่สำหรับประชาชนผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาได้สักการบูชา จึงเกิดมีพระธาตุเจดีย์ขึ้นเป็นครั้งแรก (คำว่า เจดีย์ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชา) และถือเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้าตามพุทธประวัติได้กล่าวถึงตอนเมื่อพระพุทธองค์ (พระพุทธเจ้า) ทรงประจวบใกล้จะเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน พระอานนท์เถระเจ้าผู้เข้าเฝ้าถวายการพยาบาลได้ทูลปรารภว่า “แต่ก่อนมาเหล่าภิกษุพุทธสาวกได้เคยเฝ้าแทนพระองค์เป็นนิมิต เมื่อพระองค์เสด็จเข้าสู่พระนิพพานแล้วต่างมิได้เฝ้าแทนพระองค์ต่อไปก็จะพากันว่าเหว” สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้สร้างสังฆเวสนียสถานไว้ ๔ แห่ง สำหรับเหล่าพุทธสาวก เมื่อใดใครจะเห็นพระองค์ให้ไปปลงธรรมสังเวช ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่ง คือ^{๑๐๐}

๑) ที่พระองค์ประสูติ ณ ปาลุมพินี แขวงเมืองกบิลพัสดุ์

๒) ที่พระองค์ตรัสรู้พระโพธิญาณ แขวงเมืองคยา

^{๙๙} เจดีย์ที่สร้างอุทิศพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑,๐๓๓.

^{๑๐๐} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวงศ์), เคารพพระพุทธรูปอย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๓๑), หน้า ๒๑.

๓) ที่พระองค์ประทานปฐมเทศนา ณ ตำบลอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

๔) ที่พระองค์เสด็จเข้าสู่พระนิพพาน ณ ตำบลสาละวัน แขวงเมืองกุสินารา

นอกจากนี้ในภายหลังได้เกิดเป็นที่สังเวชนียสถานเพิ่มขึ้นอีก ๒ แห่ง คือ พระสถูปบรรจุพระอังคาร ณ แขวงเมืองปิปผลิวัน พระสถูปบรรจุพระเขี้ยวแก้วพระบรมธาตุ ณ แขวงเมืองกุสินารา ทั้ง ๒ แห่งนี้ เป็นสังเวชนียสถานที่เกี่ยวเนื่องกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงนับเป็น บริโภคเจดีย์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชา ต่อมาได้เกิดมีสถานที่เกี่ยวข้องกับพระองค์และตามพุทธประวัติอีกหลายแห่ง ที่พากันนับเป็นสถานที่ระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่สถานที่ที่พุทธบริษัทนิยมไปนมัสการเคารพสักการบูชาพระองค์ ยังคงเป็นเพียงสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง ดังกล่าวข้างต้น

ในครั้งแรกพุทธบริษัทที่สร้างพระสถูปหรือเจดีย์ต่าง ๆ มิได้ปั้นองค์พระเป็นพระพุทธรูปไว้เป็นลวดลายในพุทธประวัติหรือสร้างไว้เป็นเอกเทศต่างหาก กระทั่งเป็นเวลาล่วงเลยพุทธกาลมาแล้วหลายปี จนไม่มีใครจดจำพุทธลักษณะแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประการหนึ่ง และหากจะปั้นโดยคาดเดาก็คงจะผิดเพี้ยนเป็นที่ลบหลู่พระบารมีแห่งพระองค์ท่านอีกประการหนึ่ง จึงนิยมสร้างสิ่งสมมุติแทนพระองค์ ซึ่งสังเกตเห็นได้จากลายการปั้นแกะสลักในโบราณวัตถุก่อนสมัยที่จะมีพระพุทธรูป ช่างปั้นแกะสลักในสมัยนั้นมักจะใช้ภาพดอกบัวแทนตอนประสูติ ใช้พระแท่นอาสนะภายใต้โพธิพฤกษ์แทนตอนตรัสรู้ ใช้พระธรรมจักร และภาพกวางแทนตอนทรงแสดงปฐมเทศนา ณ ตำบลอิสิปตนมฤคทายวัน ใช้พระสถูปแทนตอนเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน ณ ตำบลสาละวัน แขวงเมืองกุสินารา การที่ได้นำเรื่องพระเจดีย์ต่าง ๆ มากเล่าในตอนต้น ก็เพื่อให้ทราบว่าก่อนที่จะมีพระพุทธรูปบูชาและพระพิมพ์ได้มีสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพสักการะถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอะไรบ้าง และองค์พระพุทธรูปบูชาก็ดี พระพิมพ์ก็ดี นับเนื่องเป็นอุเทสิกเจดีย์ อีกสถานหนึ่งด้วย^{๑๒}

เมื่อพุทธกาลได้ผ่านไปแล้วประมาณ ๒๐๐ ปี พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ได้มีอำนาจทางสงครามขึ้นในทวีปยุโรป ได้ยกพลพวกฝรั่งชาวกรีก (หรือที่ชาวตะวันตกออกเรียกว่า

^{๑๒} เกษมสุข ภมาสถิต, ศิลปะกับพระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : คณะทำงานบ้านมรุระ, เอกสารสิ่งพิมพ์บ้านมรุระ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๒.

ชนชาวโยนก) เป็นทัพใหญ่ที่รวบรวมประเทศต่าง ๆ ขยายราชอาณาจักรมาทางทิศตะวันออกจนถึงแผ่นดินของประเทศอินเดีย แต่ยังมีได้แผ่นดินได้หมดประเทศ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชก็ถึงแก่พิราลัย (สวรรคต, ตาย) ในอินเดีย ราชอาณาจักรที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชรวบรวมไว้ก็แตกเป็นหลายพวก ชาวกรีกที่เป็นแม่ทัพของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ต่างตั้งตัวเป็นเจ้าแผ่นดิน ครองบ้านเมืองหลายอาณาจักรด้วยกัน และได้ชักชวนชาวกรีกจากภูมิภาคอินเดียให้มาตั้งคนทำมาหากินในท้องถิ่นที่ตนสร้างขึ้นใหม่ เป็นเหตุให้ชาวกรีกมาอยู่ในแผ่นดินว่า อาณาเขตคันธารราช เป็นจำนวนมาก

ในประเทศคันธารราชนั้นชาวเมืองส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนาสืบมาแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อชาวกรีกเข้ามาอยู่ในเมืองคันธารราชได้สนิทสนมและมีการสมรสกับชาวพื้นเมือง จึงพลอยมาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วย มาจนถึงประมาณ พ.ศ.๓๖๓ มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้ามิลินท์ (เป็นองค์เดียวกับที่เรียกว่า พระยามิลินท์ ที่สนทนาโต้ตอบกับพระนาคเสน ในเรื่องมิลินท ปัญญา) พระองค์ทรงมีอำนาจมากได้ทำสงครามแผ่อาณาเขตจนถึงมคธราชและทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทั้งได้ทำนุบำรุงพระศาสนาให้รุ่งเรืองในประเทศคันธารราชจนเกิดมีการสร้างพุทธปฏิมากรรมขึ้นเป็นครั้งแรกในรูปแบบที่ต่างไปจากเดิม

จากที่ได้กล่าวมา หลังจากพุทธกาลล่วงแล้ว ช่วงก่อสร้างของพุทธบริษัทไม่นิยมปั้นพระพุทธรูปประดับตามพระสถูป แต่พวกชาวกรีกซึ่งไม่เคยถือข้อห้ามในการทำรูปเคารพ และตามศาสนาเดิมของชาวกรีกเองก็นิยมปั้นรูปเทพเจ้าที่ตนนับถือไว้สักการบูชา ดังนั้นเมื่อชาวกรีกที่หันมานับถือศาสนาพุทธก็ไม่ชอบแบบพื้นเมืองเดิมที่ทำรูปสิ่งอื่นสมมุติแทนพระพุทธรูป จึงคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นเครื่องประดับเจดีย์และสถานที่ต่าง ๆ เป็นเหตุให้พระพุทธรูปเกิดขึ้นในแคว้นคันธารราชเป็นครั้งแรกในโลก^{๑๑}

พระพุทธรูป ที่ช่างชาวกรีกคิดสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกนั้น นับเป็นจินตนาการอันล้ำเลิศของช่างในการสร้างสรรค์ ให้มีพุทธลักษณะที่ทำให้ผู้พบเห็นสามารถเข้าใจได้ทันที ว่านั่นคือ พระพุทธรูปแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งมีพุทธลักษณะงดงามประทับใจแก่ผู้

^{๑๑} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๖.

เลื่อมใสพระพุทธศาสนา โดยมีเจ้าพระพักตร์งามคล้ายเทพเจ้าของชาวกรีก บนพระเศียรมีพระเกตุมุ่นเมาลีประดับ ผิดกับพระสาวก ทำให้ผู้พบเห็นเข้าใจได้ว่าองค์ใดเป็นพระพุทธรูป อันถือเป็นแบบอย่างมาจนทุกวันนี้

นอกจากนี้พระรัศมีก็ทำเป็นประภามณฑลรูปวงกลม อยู่หลังพระเศียรตามแบบรัศมีของเทพเจ้าของชาวกรีก จีวรก็ทำเป็นริ้วรอยผ้ามีทั้งห่มคลุม (การห่มผ้าโดยคลุมไหล่ทั้ง ๒ ข้าง) และห่มครอง (การห่มผ้าโดยเฉียงบ่า) พระอิริยาบถของพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ก็จินตนาการตามพุทธประวัติ ตั้งแต่ปางประสูติจนถึงปางเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน โดยครั้งแรกคิดสร้างเป็นลวดลายพุทธประวัติประดับเจดีย์ก่อน ต่อมาได้คิดสร้างพระพุทธรูปเป็นพระประธาน ไว้เป็นที่สักการบูชา จึงนับว่าองค์พระพุทธรูปเป็นอุเทสิกเจดีย์อีกสถานหนึ่งด้วย

เพื่อสาธุนจะได้อ้างใช้เป็นแบบอย่างสร้างพระพุทธรูปเมื่อพระองค์ล่วงลับไปแล้ว” ความที่กล่าวในตำนานประสงค์จะอ้างว่า พระพุทธรูปแก่นจันทน์องค์นั้นเป็นต้นแบบของพระพุทธรูปซึ่งสร้างกันออกมาภายหลัง หรืออีกนัยหนึ่ง คืออ้างว่าพระพุทธรูปนั้นมีขึ้นโดยมีพระบรมพุทธานุภาพและเหมือนพระพุทธรองค์ เพราะองค์พระแก่นจันทน์เป็นแบบอย่างสร้างขึ้นแต่ในครั้งพุทธกาล ทำให้เกิดข้อคิดสันนิษฐานขึ้นว่าช่างและชาวพื้นเมืองอินเดียที่ยึดถือสิ่งสร้างสมมุติแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่สักการะอย่างแน่นแฟ้น ไม่ยอมรับแบบอย่างที่ช่างชาวกรีกสร้างพระพุทธรูปบูชาขึ้น จึงทำให้นักปราชญ์ในสมัยนั้นได้คิดตำนานแก่นจันทน์ขึ้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการกำเนิดศิลปะแบบมอราตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๙-๘ เป็นต้นมา และได้สืบสกุลศิลปสร้างศิลปะสร้างพระพุทธรูปพระพิมพ์ยุคต่าง ๆ มาจนทุกวันนี้^{๑๔}

การกล่าวถึงสาเหตุของการสร้างพระพุทธรูปนั้น เพื่อเป็นฐานข้อมูลนำไปสู่ที่มาของการสร้างพระพิมพ์ที่มีกำเนิดภายหลัง หากแต่มีความสัมพันธ์กับการสร้างพระพุทธรูป ซึ่งจะกล่าวในบทเรียนขั้นต่อไป ส่วนต้นกำเนิดพระพิมพ์ได้เกิดขึ้นดังมูลเหตุต่อไปนี้ ในที่สังเขป สถานที่พระพุทธรองค์ได้ทรงอนุญาตไว้จำนวน ๔ แห่ง รวมกับที่ซึ่งนิยามกันว่าพระพุทธรองค์ได้ทรงทำปาฏิหาริย์อีกจำนวน ๔ แห่ง ซึ่งบ่อเกิดแห่งพระเจดีย์สถานทั้ง ๘ แห่งนี้ มีสัตบุรุษพากันไปบูชาปีละจำนวนมาก พวกสัตบุรุษดังกล่าวปรารถนาจะได้สิ่งหนึ่งมาเป็นของสำคัญเก็บรักษาไว้

^{๑๔} เสถียร โพธิ์นันทะ, พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๑๕), หน้า ๒๗

เป็นที่ระลึกถึงว่าตนได้ศรัทธาอุทิศสาหะไปถึงที่แห่งนั้น เมื่อมีประเพณีสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้น

คนที่อยู่ในบริเวณสถานที่ตั้งของพระเจดีย์คิดทำพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามพระอิริยาบถ ตามด้วยพระบริโกทเจดีย์เหล่านั้น ทั้งแกะแม่พิมพ์ขึ้นจำนวนมากมาย สำหรับจำหน่ายแก่ศรัทธบุรุษ ให้ซื้อหากันได้ทั่วหน้าในราคาถุกจึงเกิดมีพระพิมพ์ขึ้นด้วยเหตุประการนี้ ซึ่งพระพิมพ์ที่ทำจำหน่าย ณ สถานที่ตั้งเจดีย์ทั้ง ๘ แห่งนั้น เป็นพระพุทธรูป ๘ ปางต่างกัน คือ^{๔๕}

๑) ปางประสูติ ทำเป็นรูปพระราชมารโหสถตัวยืน มีรูปพระพุทธรูปมารดา และรูปเทวดาเป็นเครื่องประกอบ

๒) ปางตรัสรู้ ทำเป็นพระมารวิชัย (พระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ (มือ) ซ้ายหงายวางบนพระเพลาพระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ (เข่า) นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงที่พื้นธรณี (พื้นดิน) ในคราวที่พระองค์ทรงเอาชนะมารได้)

๓) ปางปฐมเทศนา ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิก็มีนั่งห้อยพระบาทก็มี (เช่นนั่งเก้าอี้มีพระหัตถ์เบื้องขวาทำนิ้วกรีดเป็นวงกลมเป็นเครื่องหมายถึงพระธรรมจักร)

๔) ปางเสด็จจากดาวดึงส์ มักทำเป็นพระลีลา แต่ทำเป็นพระยืนก็มี มีรูปพระพรหมกับพระอินทร์อยู่สองข้างเป็นเครื่องประกอบ

๕) ปางมหาปาฏิหาริย์ ทำเป็นพระพุทธรูปมีดอกบัวรองหลายองค์ด้วยกัน มักมีรูปเทวดาและรูปมนุษย์เศียรถิกย์ เป็นเครื่องประกอบ

๖) ปางทรมานช้างนาฬาคีรี ทำเป็นพระพุทธรูปลีลา มีรูปพระอานนท์และรูปช้าง บางทีมีแต่รูปช้าง เป็นเครื่องประกอบ

๗) ปางทรมานพระยาวานร ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งอุ้มบาตร มีรูปวานรเป็นเครื่องประกอบ

๘) ปางมหาปริณิพพาน ทำเป็นพระพุทธรูปบรรทม มักมีรูปพระสกลุป รูปพระสาวก และรูปเทวดาเป็น เครื่องประกอบ

^{๔๕} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย และตำนานพระพิมพ์ของศาสตราจารย์ ยอชเชลส์. หน้า ๒๐-๒๒.

พระพุทธรูป ๘ ปางนี้ถือว่าเป็นพระชุดนิยมสร้างรวมกันในงานศิลปะจีนเดียวมิให้ เห็นครบปรากฏทั้ง ๘ ปาง สันนิษฐานว่าเกิดจากศตวรรษผู้ที่ได้พยายามไปบูชาพระบริโกตเจดีย์ ครบทั้ง ๘ แห่ง แล้วสร้างขึ้นเพื่อฉลองความศรัทธาอุทิศสาธุะแน่นอน

การสร้างพระพิมพ์เมื่อแพร่หลายไปถึงประเทศอื่น คนในประเทศนั้น ๆ เห็นเป็นของ ที่สร้างกันง่ายจึงนิยมทำตาม โดยประสงค์แจกจ่ายให้คนทั้งหลายได้พระพุทธรูปไปบูชาง่าย ขึ้น แต่การสร้างพระพิมพ์เพื่อให้คนนำไปบูชา ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญในการสืบอายุพระศาสนาให้ ถาวร ต่อมาภายหลังโดยเฉพาะในประเทศไทยถือตามคติของประเทศลังกาว่า พระพุทธศาสนาจะ ยั่งยืนอยู่ได้เพียง ๕,๐๐๐ ปี ดังนั้นจึงชอบสร้างพระพิมพ์สลักคาถา เย ธมมาฯ ไว้เบื้องหลังแล้ว บรรจุไว้ในพระสถูป ผู้ที่ค้นพบพระพิมพ์ที่สร้างไว้จะหันมานับถือพระพุทธศาสนาใหม่

ตามที่ได้กล่าวถึงกำเนิดพระพิมพ์มาตั้งแต่ต้น ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานขึ้นว่าคติ การสร้างพระพุทธรูปที่ช่างชาวกรีกคิดสร้างองค์พระแทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น คงจะ สร้างพระพุทธรูปด้วยศิลาหรือปูนปั้น ประดับพระสถูปในระยะแรก เพราะจากหลักฐานพบว่า การสร้างพระสถูปหลวงหลายประดับนั้นสร้างจากเรื่องบางตอนของพุทธประวัติตามคติดั้งเดิม ซึ่งเดิมจะสร้างรูปเป็นเครื่องหมายแทน เช่น ใช้รูปธรรมจักรและกวางแทนปางปฐมเทศนา หรือ ใช้รูปพระสถูปแทนปางเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานเป็นต้น ดังนั้นในสมัยต่อมาที่ช่างชาวกรีกคิดสร้าง พระพุทธรูปเมื่อครั้งที่สร้างพระสถูปในสมัยที่ตนทำ^{๖๖} จึงสร้างพระพุทธรูปแบบลอยทั้งองค์ พระ ที่มุ่งสร้างเพื่อเป็นพระประธานประดิษฐานในองค์พระสถูปหรือวิหารคงจะเป็นการสร้าง หลังจากคิดบรรจุพระพุทธรูปลงในหลวงหลายประดับพระสถูปมาแต่เดิม ส่วนพระพิมพ์นั้นคงจะ เกิดขึ้นภายหลังจากการสร้างพระพุทธรูปในหลวงหลายประดับพระสถูปและสร้างพระพุทธรูปเป็น องค์พระประธาน อย่างไรก็ตามการสร้างพระพุทธรูปในรูปแบบของพระประธานและพระพิมพ์ คงจะมีระยะไม่ห่างไกลกันนัก เพราะพุทธศิลปะอยู่ในสมัยเดียวกัน คือ สมัยคันธารราฐในพุทธ ศตวรรษที่ ๗-๑๐

จากการค้นคว้าหาหลักฐานมาประกอบข้อสันนิษฐานในเรื่องนี้พบว่าจากบันทึก ใน “ตำนานพระพิมพ์ ของศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์” เกี่ยวกับการสร้างพระพิมพ์ ได้กล่าวไว้ว่า

^{๖๖} มานิต วัลลิโถม, วรรณการสร้างพระพุทธรูป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ กรมสรรพสามิต, ๒๕๑๕), หน้า ๖๕.

ภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไม่นานนัก ประเพณีการสร้างพระพุทธรูป โดยวิธีการกดด้วยแม่พิมพ์แล้วประทับด้วยตราสัญลักษณ์ต่าง ๆ พบแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น ทั้งที่พบในมณฑลทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย มณฑลยูนนานในประเทศจีน หรือตามถ้ำต่าง ๆ ในแหลมมาลายู ทั้งบนฝั่งทะเลฉวน ล้วนเป็นแบบอย่างของพระพุทธรูปศาสนาทั้งสิ้น ไม่ปรากฏเป็นฝ่ายศาสนาอื่นใด และจากการวินิจฉัยของศาสตราจารย์ฟูเซ พบว่า พระพิมพ์ต่าง ๆ นั้น มีมูลเหตุมาจากสังเวชนียสถานที่สำคัญของพระพุทธเจ้า ๔ แห่ง คือ^{๓๓}

๑. สถานที่ประสูติ ณ สวนลุมพินีวัน ตำบลลุมพินี แขวงเมืองกบิลพัสดุ์
๒. สถานที่ตรัสรู้ ณ แขวงเมืองพุทธคยา
๓. สถานที่แสดงปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี
๔. สถานที่ปรินิพพาน ณ ตำบลสาละวัน แขวงเมืองกุสินารา

ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างพระพุทธรูปที่กล่าวมาข้างต้น และศาสตราจารย์ฟูเซ ยังกล่าวไว้ว่า ไม่สู้จะเป็นการยากอะไรที่จะคิดว่า ตามธรรมดาของพวกสัตบุรุษที่จะต้องทำอะไรมาเป็นทีระลึกจากสังเวชนียสถานอันสำคัญทั้ง ๔ ตำบลเหล่านั้น อะไรเล่าจะเป็นสิ่งแรกในสิ่งที่เคารพนับถือกันที่ได้ทำขึ้นโดยพิมพ์บนผืนผ้า หรือทำด้วยดิน ด้วยไม้ ด้วยงา หรือด้วยแร่ตามที่มีในเมืองกบิลพัสดุ์ เมืองพุทธคยา และเมืองกุสินารา ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนแล้วว่า ในเมืองทั้งสี่นี้ เมืองไหนมีปูชนียสถานอันเป็นที่รู้จักแพร่หลายชนิดใดและทั้งได้มีหนังสืออีกหลายเรื่องที่ย่อขยายถึงปูชนียสถานอันสำคัญ ๆ เหล่านี้ไว้ว่าได้แก่อะไรบ้างซึ่งจะได้เห็นก่อนสิ่งอื่นในเมืองกุสินารา ก็คือสถานที่ที่พระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานได้ทำเครื่องหมายโดยสร้างพระสถูป ขึ้นไว้ตรงนั้นตั้งแต่เดิมมา เช่นเดียวกับเมืองพาราณสี ทำรูปเสมาธรรมจักรขึ้นไว้ หมายถึงปาฏิหาริย์อันอัศจรรย์ รูปเสมาธรรมจักรนี้จะต้องมีมฤคหนึ่ง (กวางคู่) อยู่ด้วยเสมอ เป็นสิ่งนับถือที่เมืองพุทธคยาก็คือต้นโพธิ์ซึ่งเป็นต้นไม้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับที่โคนต้น เมื่อได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แต่สำหรับที่เมืองกบิลพัสดุ์นั้นไม่มี ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ ส่วนสามเมืองนั้นไม่มีสิ่งที่น่าสงสัยเลย คือที่เมืองพุทธคยาต้องเป็นต้นโพธิ์ที่เมืองพาราณสีต้องเป็นเสมาธรรมจักร และที่เมืองกุสินารจะต้องเป็นพระสถูปแน่นอน”

^{๓๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ), ด่านานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ, (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประชุมราษฎร์, ๒๕๐๕), หน้า ๑๘.

พระพิมพ์จึงเปรียบเสมือนอนุสาวรีย์ของสังเวชนียสถานนั้น ๆ ได้ประการหนึ่ง อีกทั้งยังอธิบายลักษณะเฉพาะของสถานที่หรือวัดต่าง ๆ ที่สร้างพระพิมพ์นั้น ๆ จนเป็นเอกลักษณ์ของพิมพ์อันเป็นที่มาของเอกลักษณ์พิมพ์ทรงของพระแต่ละประเภท แต่ละตระกูล และแต่ละวัดที่ปรากฏในปัจจุบัน ข้อยุติมาแต่เดิมแล้วว่าเป็นของที่ใช้นับถือได้เหมือนอย่างอนุสาวรีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่ด้วยเหตุที่ความนิยมนับถือรูปหล่อเจริญมากขึ้นในภายหลัง และการสร้างรูปพระพุทธรูป หรือรูปเคารพอย่างอื่น ๆ ในทางศาสนา ถือกันว่าเป็นมูลแห่งกุศล แต่การหล่อรูปด้วยโลหะ แกะด้วยไม้ หรือสลักด้วยหิน เป็นสิ่งที่ทำกันโดยทั่วไปไม่ได้ ผู้มีทรัพย์น้อยที่ปรารถนาในกุศล เพื่อหวังให้ตนมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในชาติหน้า จึงพากันสร้างรูปบูชาด้วยก้อนดิน ซึ่งถือว่าเป็นหนทางได้บุญกุศล โดยไม่ต้องอาศัยสติปัญญาของชนชั้นสูง หรือทรัพย์สมบัติมากมายก็สร้างได้ โอกาสที่ความปรารถนาจะสำเร็จแห่งมรรคผลที่ต้องการสามารถเป็นจริงได้ จึงเกิดการสร้างรูปเคารพ ด้วยดินกันขึ้นเป็นจำนวนมาก บางครั้งสร้างกันรายหนึ่งถึง ๘๔,๐๐๐ องค์ ตามพระธรรมจันท์ เหล่านี้ล้วนเป็นมูลเหตุแห่งการสร้างรูปพระพุทธรูปด้วยดิน ซึ่งได้พบมากมายตามถ้ำต่าง ๆ ในแหลมมลายู ฝีมือที่ทำดูเหมือนจะเป็นฝีมือของพวกฤาษีที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการแสวงบุญกุศล^{๘๘}

แม่พิมพ์สมัยโบราณจะเป็นแผ่นทองแดง แกะอย่างลึก และมีด้ามสำหรับถือ เมื่อการใช้แม่พิมพ์เจริญแพร่หลายมากขึ้น กระทั่งเกิดมีการใช้แม่พิมพ์เพื่อสร้างแม่พิมพ์ใหม่ พิมพ์ต่อ ๆ กันจนมีจำนวนมากให้ปรากฏตกทอดมาถึงยุคหลัง พระพิมพ์โบราณโดยมากมีคำจารึกอักษรตัวเล็ก ๆ ไว้ข้างบนบ้าง ข้างล่างบ้าง ข้างหลังบ้าง เป็นภาษาสันสกฤตก็มี ภาษามคธก็มี เป็นตัวอักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นอักษรที่นิยมใช้แพร่หลายในประเทศอินเดียตอนเหนือก็มี กระทั่งเป็นตัวอักษรของพวกอินเดียฝ่ายใต้ก็มี รวมไปถึงตัวอักษรของบรรดาเมืองประเทศราชที่อยู่ระหว่างประเทศอินเดีย และจีนอีกด้วย ซึ่งพบได้จากหลายสถานที่ หลายรุ่นอายุความเก่า หากแต่คำจารึกเหล่านั้นมักมีความหมายที่เหมือนกันเสมอโดยเป็นคาถาอ่านว่าดังนี้ “เอ ชมฺมา เหตุปฺปภา, เตสํ เหตุ ตถาคโต (อาห), เตสํ จ โย นิโรโจ, เอวํ วาทีมหาสมโณติ.” แปลได้ความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุของธรรมเหล่านั้นและความดับของ

^{๘๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรือง, ๒๕๑๔), หน้า ๒๐.

ธรรมเหล่านั้น” เป็นพระมหาสมณะมีวาตะอย่างนี้ ใจความย่อแห่งพระคาถาซึ่งมีเพียง ๔ บาท นั้น เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดาส่วนหนึ่งซึ่งอาจช่วยให้เห็นถึงความจริงอันเพียงพอสำหรับ จะเลือกเฟ้นการอธิบายของคำสั่งสอนส่วนอื่น ๆ ได้ไม่ใช่เพียงแต่เท่านั้น จากหนังสือเก่า ๆ หลาย เรื่องกล่าวไว้ว่า โดยใจความแห่งพระคาถานี้เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าได้อัครสาวก ทั้ง ๒ คือ พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ซึ่งภายหลังในสังฆมณฑล (วงการคณะ สงฆ์) นับถือกันว่าเป็นที่ ๒ รองจากพระศาสดาลงมา

ธรรมอันเป็นเหตุให้ได้มาซึ่ง ๒ อัครสาวกผู้ประเสริฐ ย่อมเป็นธรรมที่วิเศษบท หนึ่ง และยกย่องให้เป็น “สัมฤทธิ์มันต์” สำหรับจะโน้มน้าวจิตใจของผู้ที่ไม่เคยได้สดับฟัง พระธรรมมาก่อน ดังนั้นจึงไม่มีธรรมข้อใด หรือบทใด ดีไปกว่านี้ที่จะใช้จารึกบนพระพิมพ์ ซึ่งถือเป็นวัตถุบาทกพาสะดวก มีขนาดพอเหมาะ งดงามสมควรแก่การที่จะใช้ช่วยประกาศพระพุทธ วจนะอันดีนี้ให้แพร่หลายออกไป^{๑๙} เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เราอาจพบว่าบุคคลผู้ได้ทำรูปพระพิมพ์ แล้ว และบรรจุไว้ในถ้ำ รวมถึงพระสถูปต่าง ๆ เป็นจำนวนตั้งหลายพันองค์นั้น จะต้องคิดถึงการ ประกาศศาสนาในอนาคตอันไกล และหวังว่าจะเป็นเครื่องช่วยประกาศศาสนาให้แพร่หลายไปได้ อีกหลายพันปี จึงนับเป็นความเชื่อของเหล่า พุทธมามกะ ว่าเมื่อครบอายุพระพุทธศาสนาจะเสื่อม ลง การพบเห็นรูปพระศาสดาจารย์เจ้า (พระพุทธเจ้า) และคาถาย่อมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของ พระองค์อาจเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้พบเกิดความเลื่อมใส และเชื่อถือขึ้นอีก ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ คือความส่วนหนึ่งจากบันทึกของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ในตำนานพระพิมพ์^{๒๐}

สรุปได้ว่า การเกิดของพระเครื่องในชั้นต้น มีจุดประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นการทำ เพื่อเป็นตัวแทน และของที่ระลึกแก่ผู้เดินทางไปแสวงบุญยังสังเวชนียสถานนั้นๆ และได้เกิด วิวัฒนาการกลายเป็นรูปพระพิมพ์ต่อมาความเจริญแพร่หลายของพระพิมพ์ สืบเนื่องจากการที่เป็น สิ่งของซึ่งทำกันได้ง่าย ๆ แม้ผู้ที่ไม่ค่อยมีฐานะ ก็สามารถสร้างบุญกุศลจากการสร้าง พระพิมพ์ เพื่อสืบทอดพระศาสนา หรือกิจกรรมตามความเชื่อศรัทธาของตนได้ โดยมีใช้เรื่อง

^{๑๙} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง, ๒๕๑๔), หน้า ๒๐.

^{๒๐} มานิต วัลลิโธคม, วิวัฒนาการสร้างพระพุทธรูป, หน้า ๓๕.

เหลือวิสัยจะกระทำ พระพิมพ์จึงมีให้พบเห็นมากมาย ถ่ายทอดกันมาจากยุคสู่ยุค จากรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบันมีห่างหายไปจากอารยธรรมของพุทธศาสนาด้วยศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา

๒.๔ ความกลมกลืนระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาฮินดู

พระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาที่มีความกลมกลืนกันมาก ด้วยความที่มีถิ่นกำเนิดจากที่เดียวกัน และพิธีกรรมทางศาสนาที่แยกไม่ออก ดังนั้น ในประเด็นนี้มีรายละเอียด ดังนี้

แนวคิดของของศาสนาพราหมณ์

ลัทธิศาสนาของมนุษย์ในโลกแต่เดิมนั้น ยึดถือธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว น้ำ ไฟ และลม เป็นสภาวะที่พึ่งที่ระลึก จะเห็นได้จากซากวิหารในบาบิโลน ซึ่งสร้างก่อนคริสต์ศักราช ๔,๓๐๐ ปี เป็นที่บูชาพระอาทิตย์ พระจันทร์ต่อมาก่อนพุทธกาลราว ๒,๐๐๐ ปีศาสนาพราหมณ์ถือเอาพระผู้เป็นเจ้าเป็นสภาวะที่บังเกิดขึ้น พระผู้เป็นเจ้านั้น คือ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม เมื่อต้องการความสำเร็จผลในสิ่งใด ก็มีการสวดอ้อนวอน อัญเชิญขออำนาจของเทพทั้งสามให้บันดาลผลสำเร็จที่ต้องการนั้น ๆ การกระทำดังกล่าวนี้จำเป็นต้องมีที่หมายทางใจเพื่อความสำรวม ฉะนั้นภาพจำหลักเทพเจ้าทั้งสามก็มีขึ้น จะเห็นได้จากรูปหริหระ (Hari hara) แห่งประสาธอันเดต (Prasat Andet) ที่พิพิธภัณฑสถานเมืองพนมเปญ อันเป็นภาพจำหลัก ของพระนารายณ์ในศาสนาพราหมณ์ กับเทวรูปมหาพรหมแห่งพิพิธภัณฑสถานกีเมต์ ประเทศฝรั่งเศส นับเป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นด้วยมุ่งหมายเอาเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางใจในศาสนาพราหมณ์ศาสนาเก่าแก่โดยทั้งสิ้น

ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลนี้ เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ที่เชื่อในพลังอำนาจของเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ ที่ใช้สวดสรรเสริญและอ้อนวอนพระผู้เป็นเจ้าโดยเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ นั้นมีที่มาจากคัมภีร์พระเวทที่เก่าแก่ของพราหมณ์ ๔ คัมภีร์^{๒๐} คือ

ก) คัมภีร์ฤคเวท เป็นคำฉันท์ ซึ่งร้อยกรองคำอ้อนวอนและบทสวดสรรเสริญพระเจ้า

^{๒๐}คณัฏ ไขโยธา, ลัทธิ ศาสนาและความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

ข) คัมภีร์สามเวท เป็นคำฉันท์ที่ร้อยกรองขึ้นเพื่อสวดในพิธีพืชมงคลถวายน้ำโสมแด่พระอินทร์และขับกล่อมเทพเจ้า

ค) คัมภีร์ยชุรเวท เป็นคำร้อยแก้ว ซึ่งกล่าวถึงพิธีพืชมงคลและบวงสรวงเทพเจ้า

ง) คัมภีร์อาถรรพเวท เป็นคาถาอาคม มন্ত্রขลังสำหรับเป่าเสกแก้เสนียดจัญไร นำความ สวัสดิมงคลมาให้แก่ตน หรือนำผลร้ายมาให้แก่ศัตรูกล่าวกันว่า “ที่จริงพระเวทของพราหมณ์นี้ มีอยู่เล่มเดียวคือฤคเวท ซึ่งได้รวบรวมคำอันวอนสรรเสริญพระเจ้า คำสวดขับกล่อมถวายน้ำโสม แด่พระอินทร์ คำร้อยแก้วซึ่งว่าด้วยพิธีกรรมและบวงสรวงเทพเจ้า ครั้นต่อมาพวกพราหมณ์ได้แยก แบ่งออกเป็น 4 เพื่อความสะดวกแก่การสั่งวิชายในการกระทำพิธีตามความประสงค์ พวกพราหมณ์เชื่อว่าฤคเวทเป็นบทสวดที่เป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นคำของเทพเจ้าที่พวกฤาษีมีพระวชิษฐ์ และ พระวิศวามิตร เป็นต้น ได้สดับมาจากเทพเจ้าโดยตรงแล้วนำมาบอกแก่นุชย์ในคัมภีร์ทั้ง ๔ นั้น เมื่อตรวจดูในเนื้อหาของคัมภีร์แล้ว จะเห็นได้ชัดเจนว่าคัมภีร์อาถรรพเวท มีอิทธิพลต่อความเชื่อ ในด้านวิถีมงคลมากกว่าคัมภีร์ใด ๆ เพราะ “จากเนื้อหาของพระเวทนี้จะเห็นว่ามียบทอาคมเพื่อ อำนาจให้เกิดความสุขสวัสดิ มีบทคาถาสำหรับให้ร้ายแก่ผู้อื่นอีกเป็นจำนวนมาก โดยนัยนี้พระเวทนี้ จึงเป็นสิ่งที่มิขึ้นเพื่อใช้ทั้งในแง่ของการประสาธผลและการประทุษร้าย เมื่อพิจารณาถึงเนื้อหา ทั้งหมดของ อาถรรพเวทนี้ สามารถจะแยกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้^{๒๒}

๑) คาถา มีบทสวดเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจนำมาใช้เป็นคาถาเสกสำหรับรักษาโรคได้ บทสวดที่ใช้ต่อต้านโรคนั้นยังมีคาถาสำหรับกันผู้ดักปองร้าย แก่โรคขัดเบา โรคท้องมาน โรคหลอดลมอักเสบ แก้เลือดกำเดาไหล และสมานแผล เป็นต้น

๒) อำนาจผล บทสวดบางบทอาจนำมาใช้เพื่อทำให้อายุยืน หรือมีสุขภาพดี ทั้งนี้มีการแนะนำด้วยว่าผู้ที่ประคับกายด้วยไข่มุกและทองคำนั้นจะมีอายุยืนได้

๓) การสาปแช่ง บทสวดบางบทอาจนำมาใช้สวดเพื่อสาปแช่งปีศาจ พ่อมด หมอผี หรือศัตรูได้ คาถาป้องกันผี เป็นต้น

๔) คาถาเสน่ห์ ความบางตอนในพระเวทนี้ประกอบขึ้นในแง่ของการติดต่อกับผู้อื่น โดยเฉพาะสำหรับสตรี ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าแง่มุมในการใช้กว้างขวางอย่างยิ่ง เพราะมีตั้งแต่การทำ

^{๒๒} เทพ สาริกบุตร, เกล็ดลับไสยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า

ของเพื่อให้ได้สามี เป็นที่สบอหยาชัยแก่คนทั่วไป สำหรับเจ้าสาวมดใจเจ้าบ่าว ทำเสน่ห์และเพื่อปราบเมียน้อยให้อยู่ในอำนาจ

๕) **คาถาสำหรับภักษัตริย์** โดยระบุว่าภักษัตริย์นี้ พึงมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติ เช่น เพื่อให้เป็นที่น่าเกรงขาม หลังจากได้รับเลือกให้ครองบัลลังก์ เพื่อทำความสำคัญทางด้านการเมือง เพื่อความมีอำนาจและชื่อเสียง นอกจากนี้ยังมีคาถาสำหรับประทุษร้ายผู้อื่นด้วย เช่น ทำให้ศัตรูรวนเรและสำหรับภักษัตริย์ผู้ขับไล่ที่ปรารถนาจะครองอำนาจอีก เป็นต้น

๖) **คาถาเพื่อบุคลิกและ** อีกหลายบทจะกล่าวถึงการสวดเพื่อความสามัคคี และมิตรภาพเพื่อจะยังถึงผู้สวดให้ได้รับความนับถือยกย่องในประชาคม

๗) **คาถาให้ลาภ** บทสวดที่เกี่ยวข้องกับความเพิ่มของทรัพย์สิน ก็มีปรากฏ ให้เห็นในพระเวทนี้ เช่น จะพูดถึงการฝังศิลาฤกษ์ และการเพาะปลูก นอกจากนี้ยังมีคาถาป้องกัน แมลงศัตรูพืช เพื่อความเพิ่มพูนของปศุสัตว์ ค้าขายคล่องและเพื่อโชคลาภในการพนันก็มีอยู่ด้วย

๘) **ปัดรังควาน** บทสวดบทนี้สำหรับสวดเพื่อปัดรังควาน หรือ กำจัดความอัปมงคล เช่น กรรมที่น้องชายแต่งงานก่อนพี่ นอกจากนี้ ยังมีพิธีกันเสนียดและขับไล่บุคคลอันไม่พึงปรารถนา เป็นต้น

ให้ความเห็นไว้สอดคล้องกันว่า “อาถรรพ เวท” เป็นพระเวทที่ประกอบด้วยคาถาอาคมมนตร์ และเลขยันต์ที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ซึ่งมี อิทธิปาฏิหาริย์ สามารถที่จะบันดาลให้เป็นไปได้ตามที่ปรารถนา คัมภีร์อาถรรพเวทนี้นับว่าเป็น บ่อเกิดของคาถาอาคมต่าง ๆ ที่ได้ทรงจำเล่าเรียนกันสืบต่อมา ครั้งเมื่อลัทธิไสยศาสตร์พราหมณ์ ที่แพร่หลายเข้าระคนกับลัทธิพุทธศาสนา บรรดาณาจารย์ผู้รู้จึงได้พากันดัดแปลงคาถาและมนตร์ ต่าง ๆ ที่มีในลัทธิไสยศาสตร์ให้เข้ากับลัทธิทางพุทธศาสนา โดยนำเอาพระพุทธรูปและเถรมนต์ เข้าไปแทรกแซงแก้ไขให้เหมาะสมเท่าที่จะใช้กับลัทธิทางพระพุทธศาสนาได้ และเป็นสิ่งที่เชื่อถือกัน สืบต่อมาตราบเท่าทุกวันนี้ ถือได้ว่าอาถรรพเวทนี้เป็นคัมภีร์ใหม่ที่เกิดหลังคัมภีร์ทั้ง ๓ คือ หลังฤคเวท ยજุสเวทและสามเวท เป็นคัมภีร์ที่ได้รวบรวมมนต์ต่าง ๆ ทั้งในส่วนของการให้ผลตามปรารถนา และในส่วนของการทำร้ายผู้อื่น จึงเป็นที่นับถือของผู้คนเป็นจำนวนมาก ต่อมาจึงได้กลายเป็น แหล่งกำเนิดของคาถาอาคม ทั้งที่เป็นของพราหมณ์และพุทธศาสนา

คาถาอาคมนี้เองที่เป็นจุดกำเนิดของการเชื่อถือในวัตถุมงคล เพราะถือกันว่าวัตถุใด ๆ ก็ตาม ถ้าได้รับการเสกเป่า โดยคาถาอาคมที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว จะเกิดความขลังความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา ดังที่นายหริด เรื่องฤทธิ์ ได้กล่าว เรื่องมนตร์และของขลังในอาถรรพ์เวทไว้ว่า มนตราต่าง ๆ เช่น มนตราสำหรับกันภูตผีปีศาจ กันเทพอัปสรลงมาทำลายพิธีประกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และกันอุปสรรคอันตรายต่าง ๆ กัน ศาตราวุธต่าง ๆ และมนตร์สำหรับจำแลงรูปเดียวให้เป็นหลายรูป มนตร์สำหรับล่องหนหายตัว มนตร์สำหรับเสกเป่า หรือเสกน้ำรดให้ผู้อื่นหายจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือให้ประสบโชคลาภดี มนตร์ สำหรับเสกเนื้อหนัง เป็นต้นให้ไปเข้าตัวศัตรู มนตร์สำหรับบังฟันศัตรูให้ตาย มนตร์สำหรับเสกรูป ที่ฝัง (ฝังรูปฝังรอย) ให้คนที่ซึ่งเป็นอันตราย หรือให้คนที่รักรักตน มนตร์สำหรับบังคับภูตผีให้ไป ทำร้ายผู้อื่น และมนตร์สำหรับสะกดดวงจิตให้ผู้อื่นเคลิ้มหรือให้หลับ เหล่านี้เป็นต้น เรียกว่ามนตร์ อาถรรพ์รวมอยู่ในอาถรรพ์เวทของขลังต่าง ๆ เช่น หล้าแพรก หล้าคา เป็นต้น ของเหล่านี้ใช้ในการมงคลและเลขยันต์ต่าง ๆ น้ำมันผีตายทั้งกลม (ออกลูกคาท้องตายทั้งแม่และลูก) ดินเจ็ดป่าช้า และดินโป่ง ลูกกรอก เป็นต้น ของเหล่านี้เอามาปลุกเสกถือว่ามีฤทธิ์เดชจึงเรียกว่าของขลัง คือ ของอาถรรพ์รวมอยู่ในอาถรรพ์เวท “สำหรับคนที่มีความเชื่อว่าคาถาอาคมและเครื่องรางของขลัง มีอำนาจลึกลับ และผู้ที่มีความรู้คาถาอาคม มีเครื่องรางของขลัง อาจนำอำนาจลึกลับนั้นมาใช้ ประโยชน์แก่ตามที่ต้องการได้ เช่น ให้คาถาแปลงกาย ทำลายข้าศึก ทำให้ผู้อื่นหลงรัก หรือใช้คาถาอาคมป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้ด้วย

ความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้ผู้เชื่อ ให้คาถาอาคม เครื่องรางของขลังทำพิธีต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่ากฤตยาต่อไป “การทำกฤตยา ก็คือการทำของขลัง หรือการปลุกเสกเพื่อให้เกิดความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะทำให้เราได้ของขลังในรูปต่าง ๆ เช่น พระเครื่อง ผ้ายันต์ ลูกสะกด ตะกรุด หรือลูกปรอท เป็นต้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในเรื่องเกี่ยวกับ วัตถุมงคลตามหลักศาสนาพราหมณ์แล้ว เชื่อว่าสามารถสร้างให้เกิดมีความขลังความศักดิ์สิทธิ์ได้ โดยการใช้เวทมนตร์คาถาที่มีอยู่ในคัมภีร์ทั้ง ๔ ของศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะคัมภีร์อาถรรพ์เวท ซึ่งเชื่อกันว่า ด้วยอำนาจของพลังเวทมนตร์คาถาที่สวดไปนั้น สามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ และ ก่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ใช้เวทมนตร์คาถานั้น หรือจะใช้ไปในทางสาปแช่งทำร้ายแก่ผู้อื่น ก็ได้ ด้วยการทำกฤตยา หรือการปลุกเสกเช่นนี้เอง จึงก่อให้เกิดรูปแบบของวัตถุมงคลต่าง ๆ จนถึง ปัจจุบันนี้ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว วัตถุมงคลนั้นเกิดมาช้านานคู่กับมนุษยชาติ เพราะเมื่อมนุษย์ ไม่เข้าใจในเรื่องของ

ธรรมชาติและเกิดความหวาดกลัวต่อกัยของธรรมชาติ และอันตรายทั้งหลาย มนุษย์จึงพยายามหาที่พึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวเพื่อป้องกันภัย เดิมทีเดิวก็น่าจะยึดถือสิ่งของที่มีอยู่ตาม ธรรมชาติที่ประหลาด หรือหาได้ยากมาเป็นวัตถุมงคล ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาในด้านคำสอนในทาง ศาสนา จึงมีการแต่งตำราประกอบคำสอนศาสนา จึงได้มีการรวบรวมคำสอนและคำสวดในทาง ศาสนาขึ้นมา แล้วนำมาสวดสาธยายเพื่อทรงจำรักษาคำสอนไว้ ต่อมาเกิดความเชื่อว่าคำสวดเหล่านี้ มีความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์^{๒๓}

เมื่อสวดสาธยายแล้วสามารถป้องกันภัยอันตรายหรือนำมาซึ่ง สิ่งที่ดี ประารถนาได้ จึงได้มีการคิดค้นวิธีเพื่อให้เกิดความขลังความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น จึงได้มีการรวบรวมเป็น คัมภีร์อาถรรพเวทในศาสนาพราหมณ์ขึ้นมาก่อน ต่อมาภายหลังจึงแพร่หลายมาสู่พระพุทธศาสนา โดยได้ปรับเปลี่ยนเวทมนตร์คาถาแบบพราหมณ์มาเห็นหลักธรรมคำสอน หรือหลักสูตรที่สำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนา เมื่อเห็นว่าได้ผลดังปรารถนา จึงนับถือกันแพร่หลายต่อมา จึงถือได้ว่าเรื่องวัตถุมงคลแม้จะไม่มีอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่ในวิถีชีวิตจริง ๆ ของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปแล้ว ส่วนมากก็ยังยึดถือในสิ่งเหล่านี้ อยู่ในข้อนี้อาจจะมาจากสาเหตุ คือ ความเชื่อในพระพุทธรูปคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ว่าเป็นเครื่องต้าน ภัยพิบัติ และก่อนให้เกิดความสุขความเจริญได้ ประกอบกับความเชื่อเดิมที่มีมาแต่บรรพบุรุษ เรื่องศาสนาธรรมชาติ ทำให้ผสมผสานกลมกลืนกันมาเป็นความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลไปโดยปริยาย ความเชื่อในพระพุทธรูปคุณ คือ พระปริตรหรือบทสวดต่าง ๆ ซึ่งใช้ในพิธี พุทธภิเษก ว่ามีผลทำให้สิ่งของที่สร้างขึ้น โดยผ่านการปลุกเสกแล้วนั้นมีผลเป็นความศักดิ์สิทธิ์จริง ข้อนี้จะเห็นได้ว่าแม้ไม่มีวัตถุมงคลยึดเหนี่ยว เมื่อตกอยู่ภัยอันตราย ผู้คนก็สวดมนต์ภาวนาป้องกันภัย^{๒๔}

เวลาต่อมาพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในโลกโดยพระบรมศาสดาเป็นผู้ทรงค้นพบอมตะธรรมวิเศษอันมีผู้เลื่อมใสศรัทธาแล้วยึดเป็นสรณะ พระพุทธองค์ทรงมี พระสาวกตามเสด็จ ประพฤติปฏิบัติตามมากมาย จนเป็นพระอสีติมหาสาวกขึ้น ท่านมหาสาวกเหล่านี้ ล้วนเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความเป็นเอกทัคคะในด้านต่าง ๆ กัน มีพระสารีบุตรทรงความเป็นยอดเยี่ยมทาง ปัญญา

^{๒๓} เทพ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวท ฉบับปัญจมนตร์, หน้า ๒๖-๓๐.

^{๒๔} เทพ สาริกบุตร, เคล็ดลับไสยศาสตร์, หน้า ๓๕..

พระโมคคัลลานะทรงความเป็นยอดเยี่ยมทางฤทธิ์^{๒๕} ในพระพุทธศาสนามีแนวคิด มีแนวคิดที่เชื่อว่า ผู้ที่สำเร็จมานสมาบัติเป็นผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ยอมแสดงอิทธิฤทธิ์ ได้หลายอย่างเป็นเอกประการ ฤทธิ์เหล่านี้เรียกว่า “อิทธิปาฏิหาริย์” เป็นการกระทำที่สามัญชน ไม่สามารถกระทำได้ มีหลักฐานปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกมากมาย พระคณาจารย์ผู้สำเร็จมานสมาบัติยอมทรงไว้ซึ่งฤทธิ์ และโดยที่พระพุทธองค์ผู้เป็นเจ้าของพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงไว้ด้วย พระคุณ ๓ ประการ คือ พระกรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ ดังนั้น พระเถรานุเถระผู้ทรงไว้ด้วยมานสมาบัติ ก็มักจะใช้ฤทธิ์ของท่านช่วยชีวิตมนุษย์ และสัตว์โลก โดยถือเอาหลักพระกรุณาคุณ

ไทยเรตั้งแต่เดิมนั้นยอมเคารพสักการะครูบาอาจารย์ เกือบจะเทียบ ได้เท่ากับเคารพ บิดามารดาเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวจนติดปากว่า “บิดามารดาครูบาอาจารย์” ดังนั้นในคราวที่ตนจะต้องออกไปสู่ที่คับขัน ขันอาสาออกรบออกศึกสงคราม ก่อนอื่นก็ต้องไปรำลา เคารพสักการะแด่ท่านผู้มีพระคุณดังกล่าว เพื่อขอพรความสวัสดิมีชัยในชีวิตจากท่านเหล่านั้น พระเถรานุเถระผู้มีพระคุณทรงไว้ซึ่งเมตตาคุณตามสมณะวิสัยอยู่แล้ว ท่านจึงได้มอบของที่ระลึก เพื่อให้เป็นที่หมายทางใจแก่ศิษย์ของท่าน สิ่งของเหล่านั้นก็คือวัตถุธรรมชาติที่ท่านได้ประสบพบเห็นและเก็บมาแต่ในป่าจากการรุดงควัตรดังกล่าวแล้วนั่นเอง และเพื่อความมั่นใจแก่ผู้รับที่ จะต้อง ออกทำการสู้รบด้วยเลือดเนื้อและชีวิต พระคุณเจ้าท่านจึงกระทำสมาธิจินตนาพระพุทธานุภาพ พระธรรมมานุภาพ พระสังฆานุภาพบรรจุลงในวัตถุธรรมชาตินั้นแล้วอธิษฐานจิตให้สิ่งนั้น มีคุณานุภาพทางคงกระพันชาตรีด้วยวิถีแห่งมานสมาบัติ เพื่อช่วยให้ผู้รับมีชัยชนะแก่อริราชศัตรู นำความวัฒนาการมาสู่มาตุภูมิสืบไป เครื่องรางของขลังวัตถุธรรมชาติอาถรรพ์ ก็บังเกิดขึ้นด้วยประการฉะนี้ ครั้นกาลเวลาล่วงเลยมา สิ่งทั้งหลายก็วัฒนาการขึ้นตามสภาพความเจริญของโลก วัตถุเครื่องรางของขลังที่เดิมเป็นอยู่ของพืชพันธุ์แปลก ๆ ก็แปรเปลี่ยนมาเป็นสิ่งประดิษฐ์ อาทิ เสื้อยันต์ ผ้าประเจียด ตะกรุด รูปปฏิมากรรม แล้วแต่พระคณาจารย์เจ้าท่านจะสร้างขึ้นตาม อุปะเทหวิธีของท่านเป็นด้าน ต่างๆ ไป ซึ่ง “เครื่องรางของขลัง” เช่นว่านี้ก็จักให้ผลคุ้มครองป้องกัน ภัยอันตราย

^{๒๕} ศศิ ยุกตะนันท์, “ศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยศิลปะอยุธยา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒).

หรือเป็นเสน่ห์แก่ผู้ใช้ที่ประพฤติปฏิบัติตามทำนองคลองธรรม ละเลิกซึ่งการเบียดเบียน ไม่ก่อทุกข์ภัยให้แก่สังคมและศีลธรรมดงามของมนุษย์เท่านั้น^{๒๖}

เพราะฉะนั้น สรุปได้ว่า เรื่องของวัตถุมงคลหรือเครื่องรางของขลัง นี่เป็นของที่เกิดขึ้นมานานคู่กับมนุษย์ เพราะมนุษย์มีสัญชาตญาณของความกลัว จึงพยายามแสวงหาที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวให้กับตนเอง เมื่อตน มีความเชื่อต่อสิ่งใดก็ให้การนับถือบูชาต่อสิ่งนั้น ๆ ต่อมาจึงได้วิวัฒนาการความเชื่อถือไปตาม ความเจริญของมนุษยชาติ จึงได้คิดดัดแปลงสิ่งเหล่านั้นให้เป็นเครื่องรางของขลัง ที่เหมาะสมเพื่อการคุ้มครองป้องกัน หรือนำมาซึ่งสิ่งที่ดีงามสำหรับตน

๒.๕ ความเชื่อเกี่ยวกับพระเครื่องในสังคมไทย

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษา ความเชื่อเกี่ยวกับสังคมไทย โดยแบ่งเป็นแต่ละยุคสมัยต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ สมัยสุโขทัย

การสร้างพระเครื่องหรือพระพิมพ์ขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้น นับได้ว่า เป็นวิวัฒนาการของการสร้างพระเครื่องที่มีความต่อเนื่องกันมานับเป็นพันปีมาแล้ว และการสร้างพระเครื่องในแต่ละยุคสมัยนั้น มีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น แนวความคิด รูปแบบ วัสดุ เป็นต้น ยิ่งถ้ามองในแง่ศิลปะด้วยแล้ว ก็เห็นถึงความแตกต่างได้อย่างชัดเจน เพราะในแต่ละยุคสมัยนั้น จะมีศิลปะในแขนงต่าง ๆ ที่เป็นแบบฉบับของตนเอง เช่น สมัยทวารวดี มีลักษณะที่คล้าย ๆ ไปทางอินเดียมาก เพราะได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ดังนั้น พระพุทธรูปหรือพระเครื่องต่าง ๆ ก็มีลักษณะความงามหรือลักษณะทางด้านพุทธศิลป์ที่เป็นแบบของอินเดีย สมัยศรีวิชัยในสมัยนี้ พระพุทธรูปและพระเครื่อง หรือพระพิมพ์จะมีลักษณะที่เป็นศิลปะแบบของตนเองมากขึ้น มีพุทธลักษณะที่งดงามอ่อนช้อย เห็นแล้วทำให้จิตใจสงบเย็น

สมัยสุโขทัย สมัยนี้นับว่าเป็นยุคทองของ พุทธศาสนา เป็นยุคที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุด ผนวกกับในยุคนี้เป็นยุคที่บ้านเมืองมีความ สงบสุข ไม่มีเหตุการณ์สงครามต่าง ๆ จึงทำให้ศิลปินผู้สรรสร้างศิลปะด้านพุทธศาสนา โดยเฉพาะ พระพุทธรูปและพระพิมพ์ต่าง ๆ

^{๒๖} พร้อม สุกัณ ฌ อรุณา, พระพุทธรูปบูชา, หน้า ๒๖.

บรรจงทำได้อย่างงดงาม ประณีตวิจิตร อย่างที่ยุคไหนไม่เคยมี มาก่อน ศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปในสมัยสุโขทัยนี้ถือว่า เป็นศิลปะชั้นครู โดยเฉพาะด้าน สันนิษฐานได้ว่า พระปฏิมากรรมขนาดเล็ก คือ พระพิมพ์หรือพระเครื่องนี้ ซึ่งสร้างขึ้นในยุคสมัยเดียวกัน ก็ต้องมีลักษณะที่งดงามอ่อนช้อยควรค่าแก่การทัศนะเหมือนกัน อย่างเช่น พระพิมพ์ปางลีลา ซึ่งถือว่าเป็นปางที่เด่นที่สุดในศิลปะสุโขทัย เพราะฝีมือการสร้างประณีตงดงาม องค์พระพิมพ์มีความสมบูรณ์ในด้านพุทธลักษณะ น่าจะเทียบเท่ากับพระปฏิมากรรมขนาดใหญ่ คือ พระพุทธรูปได้^{๒๗}

๒.๕.๒ สมัยอยุธยา

สมัยอยุธยา ในสมัยนี้เป็นยุคสมัยที่บ้านเมืองวุ่นวายไปด้วยสงครามทั้งในและนอกเมือง จึงทำให้พุทธศิลป์ที่สร้าง ขึ้นในสมัยนี้ มีลักษณะความงดงามอ่อนช้อยและความประณีตสู่สมัยสุโขทัยไม่ได้แต่ในเรื่อง การสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรรมขนาดเล็ก คือพระเครื่องก็นับว่าไม่น้อยหน้าไปกว่าสมัยสุโขทัย เพราะพระเครื่องที่พบตามกรุต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุธยานั้น มีเป็นจำนวนมาก

๒.๕.๓ สมัยรัตนโกสินทร์

สมัยรัตนโกสินทร์ ถือว่า มีแบบฉบับในการสร้างพระเครื่องที่เป็นของตนเอง และถือว่าเป็นยุคของพระเครื่องอย่างแท้จริง หรือจะพูดว่า เป็นยุคทองของพระเครื่องก็ได้ เพราะได้มีการสร้างพระเครื่องกันอย่างเป็นระบบ และมีจำนวนมากกว่าที่จะนับได้ จัดสร้างกัน เกือบจะทุกวัด หรือแม้แต่ที่มีใช้วัด ก็มีการจัดสร้างด้วย เช่น หน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงาน เอกชน หรือแม้แต่บริษัทใหญ่ ๆ ก็มีการจัดสร้าง ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป และในปัจจุบันก็ปรากฏว่า พระเกจิอาจารย์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ต่างรูปต่างก็จัดสร้างพระเครื่อง ในรูปแบบของตนเองด้วย วัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากสมัยก่อน และยิ่งไปกว่านั้นการสร้างพระเครื่อง ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ มีการสร้างในเชิงธุรกิจ คือสร้างเพื่อการค้าหวังผลกำไร ทำให้เกิด ศูนย์พระเครื่องขึ้นอย่างมากมาย ทำให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วย กล่าวว่า ยุคเป็นยุคพุทธพาณิชย์

^{๒๗} เสถียร โพธิ์นันทะ, พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๑๕), หน้า ๓๔.

ดังนั้น สรุปความได้ว่า การสร้างพระเครื่องของแต่ละยุคสมัยนั้นก็เป็สภาพสะท้อนให้เห็น สภาพสังคม การเมือง หรือแม้แต่ประวัติศาสตร์ในอดีตและปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ว่าเป็นอย่างไร มีความเป็นอยู่อย่างไร เจริญในด้านไหน และสภาพสังคมในขณะนั้นเป็นอย่างไร เช่น สมัยสุโขทัย พุทธศิลป์ในยุคนี้ แสดงให้เห็นว่าสังคมอยู่อย่างสงบสุข ไม่มีสงคราม เป็นสังคมที่อุดมสมบูรณ์ พร้อมทุกอย่าง ศิลปินผู้สร้างสรรค์จึงได้สร้างพระพุทธรูปปฏิมากรได้อย่างประณีตงดงาม สร้างด้วย แรงกาย และแรงใจที่สะอาดบริสุทธิ์ ด้วยความศรัทธาอิงในพุทธศาสนา พุทธศิลป์ที่ออกมาจึงมีความงดงามกว่าสมัยอื่นๆ ในสมัยอยุธยาเนื่องจากเป็นยุคสงคราม สังคมอยู่อย่างไม่สงบสุขนัก พระพุทธรูปหรือพระเครื่องที่สร้าง จึงมีความประณีตน้อยกว่า และมีความงดงามน้อยกว่าสมัย สุโขทัย อันแสดงให้เห็นว่าสมัยอยุธยานั้น สังคมมีแต่ความวุ่นวายไม่สงบสุข มีความเป็นอยู่ไม่ค่อย สมบูรณ์เพียงพอ แต่ถ้ามองในแง่ของการทำนุบำรุงพุทธศาสนา และความเจริญรุ่งเรืองของ พุทธศาสนาแล้ว ก็นับว่าไม่แพ้สมัยสุโขทัยเลย เพราะมีการทำนุบำรุงเป็นอย่างดี ยิ่ง สังเกตได้จากการ สร้างพระพุทธรูป และพระเครื่องเป็นจำนวนมาก เช่น ที่พบในกรุวัดราชบูรณะ เป็นต้น

ส่วนสมัย รัตนโกสินทร์ ถือว่า อยู่ในยุคที่เจริญทางด้านวัตถุนเกินไป การสร้างพระเครื่องจำนวนมากมาย เช่นในปัจจุบัน แทนที่จะมองว่าเป็นความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา แต่กลับเป็นตรงกันข้าม คือ แสดงถึงสภาพสังคมที่อ่อนแอมีความเชื่อที่งมงายไร้เหตุผล อยู่กับวัตถุเหล่านี้ (พระเครื่อง) ทั้ง ๆ ที่ยุคนี้เป็นยุควิทยาศาสตร์ เป็นยุคที่ต้องการคำอธิบายที่ประกอบด้วยเหตุผลอย่างมีระบบและมีหลัก ในการกระบวนกรคิด กระบวนการเชื่อ แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการในการสร้างพระเครื่องนี้ ก็ถือว่าเป็นกระบวนการที่มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่อดีต เช่น สุโขทัยและอยุธยา มาแล้วจนมาถึง ยุครัตนโกสินทร์นี้ ซึ่งเป็นยุคที่มีการสร้างพระเครื่องมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของไทยเรา

๒.๖ สรุปประวัติและพัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทย

ดังนั้นเราจึงสรุปได้ว่า พระเครื่องหมายถึง วัตถุมงคลที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ หรือเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกองค์ใดองค์หนึ่งเท่านั้น โดยสร้างขึ้นมาจากวัตถุที่มีตามธรรมชาติหรือโลหะมีจุประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นการทำเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า

หรือเทพเจ้าที่เคารพนับถือ โดยเชื่อว่าสามารถปกป้องคุ้มครองป้องกันภัย และได้เกิดวิวัฒนาการ กลายเป็นรูปพระพิมพ์ต่อมาความเจริญแพร่หลายของพระพิมพ์ สืบเนื่องจากการที่เป็นสิ่งของ ซึ่งทำกันได้ง่าย ๆ แม้ผู้ที่ไม่ค่อยมีฐานะ ก็สามารถสร้างบุญกุศลจากการสร้างพระพิมพ์ เพื่อสืบทอดพระศาสนา หรือกิจกรรมตามความเชื่อศรัทธาของตนได้

มูลเหตุกำเนิดของพระเครื่องที่ชัดเจนที่สุด นับเป็น ๑,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว ตามตำนานการสร้างพระพิมพ์ที่ขุดพบที่กรุวัด พระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร นั้น บอกว่า พระพิมพ์หรือพระเครื่องที่กรุวัดพระบรมธาตุ และกรุอื่นๆ ในจังหวัด กำแพงเพชร พิชณุโลก พิษณุโลก และสุพรรณบุรี คติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลว่าเป็นสิ่งที่สามารถเหลือตนเองได้ในเวลาที่ประสบกับภัยอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น รถยนต์ประสบอุบัติเหตุแต่คนที่สวมใส่เครื่องรางพระเครื่องไม่ได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บเพียงเล็กน้อยและรอดตายอย่างปาฏิหาริย์ โดยความเชื่อดังกล่าวนี้นักศรัทธาได้โยงไว้กับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีความเชื่อเรื่องพระเวทย์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ฉะนั้น เมื่อปราชญ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา ต้องการนำพุทธศาสนิกชนของตนเข้าสู่ศาสนา จึงต้องใช้กุศโลบายต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือหรือเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้วัตถุมงคลนี้เอง เป็นตัวเชื่อมโยงด้านความเชื่อที่ศรัทธาเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอน เพียงแต่ใช้อุบายที่ถูกจริตของผู้นับถือเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการสร้างพระเครื่อง ก็เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงพระรัตนตรัย ถือเอาเป็นที่ระลึกเมื่อตนมีภัยเกิดขึ้นหรือในยามฉุกเฉินจำเป็น เช่น เมื่อเวลาต่อสู้ป้องกันตัว หรือมีอุบัติเหตุเป็นต้น กล่าวโดยสรุปก็คือ พระเครื่องสมัยต่างๆ ๓ สมัย ได้แก่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์